tepav
Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
Mart2022
N202208

Merve Dündar[1]
Araştırmacı

Gülbin Şahinbeyoğlu[2]
Ekonomiyi İzleme Merkezi Direktörü

DEĞERLENDİRME NOTU

2021 YILINDA TÜRKİYE PERAKENDE SEKTÖRÜ:

TEPAV Perakende Güven Endeksi ile Karşılaştırmalı Bir Analiz

1. GİRİŞ

Yurt içi satışların temsil edildiği perakende ticaret sektörünün gelişimi yurt içi talebin ve ekonomik aktivitenin göstergesi olarak yakından takip edilmektedir. Bu sektörün ağırlıkta olduğu ticaret sektörü ücretli çalışanların yüzde 20'sinden fazlasını istihdam etmekte ve GSYİH içinde de yüzde 12'nin üzerinde payı bulunmaktadır. TEPAV tarafından 2008 yılından beri Türkiye geneli için üretilen TEPAV Perakende Güven Endeksi (TEPE) ise her ay düzenli olarak uygulanan işyeri eğilim anketi kapsamında hesaplanmakta, girişim üst yöneticilerinin girişimleri için mevcut duruma ilişkin değerlendirmelerini ve yakın gelecek için beklentilerini ölçmeyi amaçlamaktadır. Diğer bir ifadeyle TEPE, perakende sektöründe satışların seyrine dair öncü gösterge niteliği taşımakta, sektördeki iş durumu, stok seviyesi, sipariş miktarı, çalışan sayısı, satış fiyatları ya da belirsizlik gibi ayrıntılarda derlenen nitel bilgilerin nicel olarak derlenmesine imkân tanımaktadır (Şekil 1).

Bu notta, TEPE'nin 2021 yılındaki seyri 2019 ve 2020 yılları ile kıyaslanmakta, COVID-19 salgını ve sonrasındaki temel iktisadi gelişmelerin sektör temsilcilerinin algıları üzerindeki etkileri araştırılmaktadır. Bu çerçevede, sektör temsilcilerinin TEPE anketine verdikleri yanıtlar soru bazında incelenmekte, sektörel ve bölgesel kırılımlarda öne çıkan gelişmeler özetlenmektedir.

[1] https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1376/Mukaddes+Merve+Dundar
[2] https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1423/Gulbin+Sahinbeyoglu

Bu çalışmada ifade edilen bulgular, yorumlar, sonuçlar, öneriler ve görüşler tamamen yazar(lar)ına aittir. TEPAV'ın resmi görüşü değildir. © TEPAV, aksi belirtilmedikçe her hakkı saklıdır.

2. TEPE: Kapsam ve Yöntemsel Açıklama

TEPAV Perakende Güven Endeksi (TEPE), Avrupa Birliği Uyumlaştırılmış İşyeri ve Tüketici Anketleri Ortak Programı kapsamında Mayıs 2008'den beri her ay uygulanan eğilim anketlerine dayanarak hesaplanmakta ve perakende sektöründe faaliyet gösteren işyerlerinin mevcut durum değerlendirmeleri ile geleceğe yönelik beklentilerini yansıtmaktadır. Benzer şekilde TÜİK de Resmi İstatistik Programı (RİP) çerçevesinde ve Avrupa Birliği Uyumlaştırılmış İşyeri ve Tüketici Anketleri Ortak Programı kapsamında, Mayıs 2011'den itibaren TÜİK Perakende Ticaret Sektörü Güven Endeksine yönelik işyeri anketini uygulamaktadır. Her iki endeks de aynı program çerçevesinde, aynı temayı benzer soru setleriyle incelese de dönem dönem farklı eğilimler izlediği görülmektedir (Şekil 1). Söz konusu farklılıkların en temel nedeni örneklem kapsamıdır; TÜİK, İşyeri Eğilim İstatistikleri kapsamında perakende ticaret sektörüne uygulanan aylık eğilim anketleri, sadece 10 ve üzeri çalışana sahip özel sektör girişim yöneticilerine uygulanırken, TEPE anketleri çalışan sayılarına göre bir kısıt gözetmeksizin uygulanmakta ve işletmelerin büyük çoğunluğunu 1-9 çalışanı olan mikro işletmeler oluşturmaktadır. TÜİK verilerine göre, 2020 yılı itibarıyla Türkiye'de 3,3 milyon girişimin içinde mikro işletmelerin %91,9 paya sahip olduğu dikkate alındığında, TEPE'nin perakende sektörü içinde önemli temsil değeri olduğu değerlendirilmektedir.[3]

Şekil 1. Perakende Satış Endeksi, TEPE ve TÜİK Perakende Ticaret Sektörü Güven Endeksi (2017-2021)

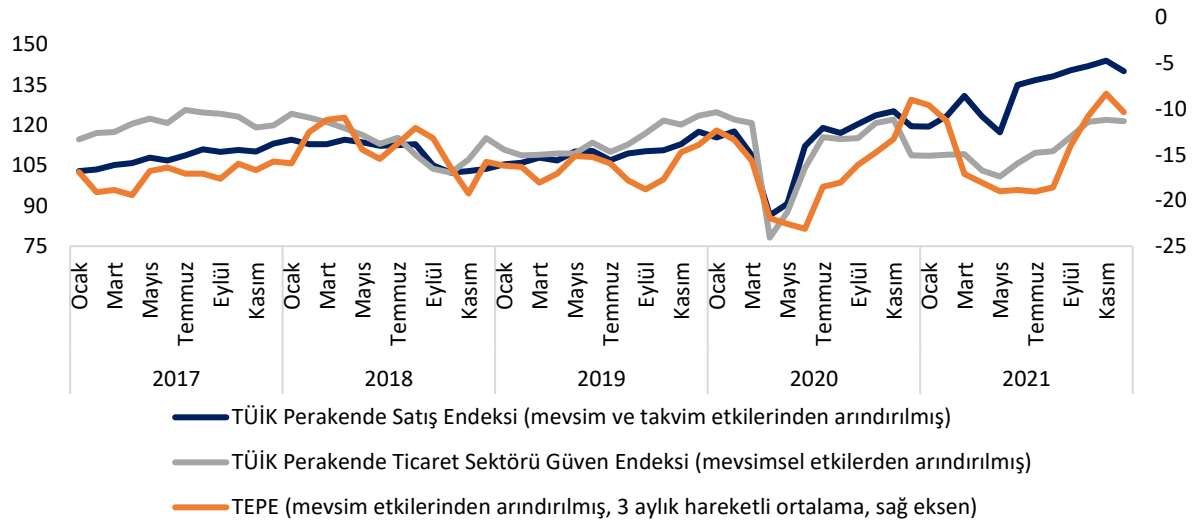

Kaynak: TÜİK, TEPAV hesaplamaları ve görselleştirmesi

TEPE anketi, 32 ilde faaliyet gösteren 500 perakendeci ile gerçekleştirilmekte, sektörel ve bölgesel endeksler de üretilmektedir. Örneklem grubunu NACE Rev.2 sınıflaması ile uyumlu olarak "Motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin toptan ve perakende ticareti ile onarımı (45)" ve "Perakende ticaret (47)" faaliyet kodlarına sahip perakende sektörü oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle, endeks kapsamında yiyecek, içecek ve tütün ürünleri,

[3] Kulaksız, A. ve Dündar, M. (2019). "TEPAV Perakende Güven Endeksi ile TÜİK Perakende Ticaret Sektörü Güven Endeksi Arasındaki Farklar Nereden Kaynaklanmaktadır?", TEPAV Değerlendirme Notu, Sayı: 201926, https://www.tepav.org.tr/upload/files/1567659531-1.TEPAV_Perakende_Guven_Endeksi_Ile_TUIK_Perakende_Ticaret_S.pdf

tekstil, hazır giyim ve ayakkabı, elektrikli ev aletleri, radyo ve televizyonlar, mobilya, aydınlatma ekipmanı ve ev içi kullanım ürünleri, motorlu taşıtlar, birden fazla çeşit türde ürün satan büyük mağazalar ve diğer (akaryakıt istasyonu, eczane, parfümeri, nalbur, züccaciye, kırtasiye, vb.) sektörler bulunmaktadır. Söz konusu sektör ve bölge kapsamına paralel olarak TEPE'de sektörel ve bölgesel endeksler de üretilmekte ve alt kırılımlarda bilgi içeren zengin bir istatistik seti kamuoyuyla paylaşılmaktadır.

3. TEPE Gelişmeleri: 2019-2021

TEPE, pandeminin başlamasıyla tarihi dip seviyesini görmüş ve salgın öncesi seviyesine 6 ay sonra ulaşabilmiştir. 2019, 2020 ve 2021 yıllarını içeren analiz döneminde TEPE tüm aylarda olumsuz değerlendirmelerin ağırlıkta olduğunu gösteren negatif değerler almıştır. Yıllık ortalama değerleri birbirine yakın olup (2019 yılında -16,5, 2020 yılında -16,0 ve 2021 yılında -15,1); en düşük değer pandeminin başladığı Nisan 2020'ye aittir (-30,6), en yüksek değer ise Aralık 2020'de (-2,5) gerçekleşmiştir. TEPE, salgın öncesi seviyesine Ağustos 2020 itibarıyla ulaşmış, yılsonuna kadar da yükselme eğiliminde olmuştur (Şekil 2).

TEPE, yıl ortalamalarında yakın düzeyleri gösterse de, özellikle 2020 ve 2021 yıllarında yüksek değişimler içeren dalgalı bir seyir izlemiştir. TEPE, 2019 yılında -11,8 ve -21,6 aralığında değerler almış ve göreli olarak istikrarlı bir seyir izlemiştir. Ancak, Mart-Nisan 2020 döneminde COVID-19 salgınının başlamasıyla hızla düşerek -30,6 puan ile endeks tarihinin en düşük değerine gerilemiştir. Salgına yönelik koruyucu önlemlerin tedrici olarak kaldırılmasıyla 2020 yılsonunda toplamda 28,1 puan iyileşerek -2,5 puana kadar çıkmıştır. Bu değer son üç yılın en yüksek perakende güvenini oluşturmaktadır. 2021 yılına gelindiğinde, vaka sayılarının artması, aşılamanın henüz yaygınlaşmaması gibi nedenlerle tekrar kapanma önlemlerinin uygulanması, perakende güvenini de olumsuz etkilemiş ve TEPE izleyen üç ay içinde 17,3 puan gerilemiştir. Yılın ikinci yarısında, normalleşme adımlarının tamamlanması ve 1,5 yıl aradan sonra yüz yüze eğitimin başlamasıyla perakendeci güveni artmış ve endeks -5,9 puan ile son üç yılın ikinci en yüksek değerine ulaşmıştır. Öte yandan, söz konusu olumlu gidişat kısa sürmüş; yılın son aylarında finansal piyasalarda yaşanan hareketlilik, Türk lirasının hızlı değer kaybı ve artan enflasyon, perakende güveninde tekrar düşüşe neden olmuştur (Şekil 2).

Şekil 2. TEPE (2019-2021)

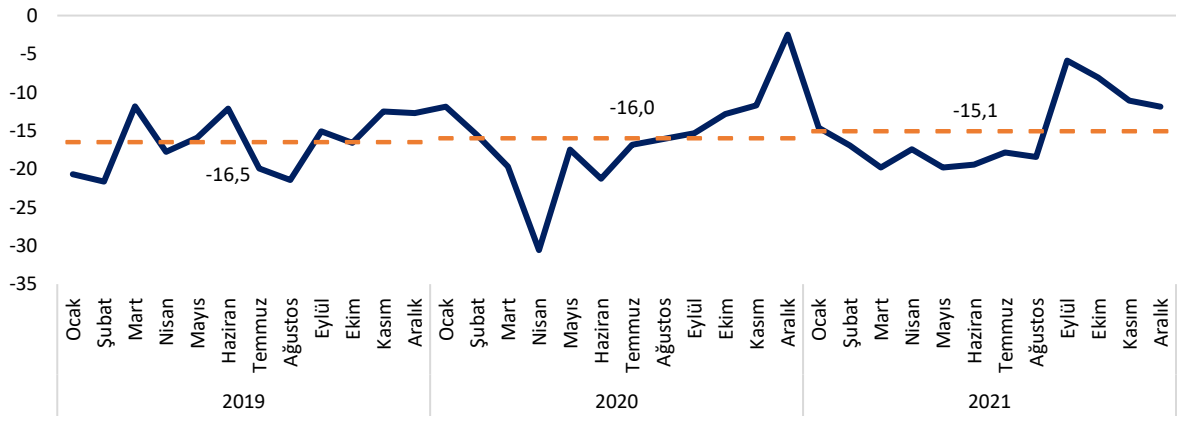

Kaynak: TEPAV hesaplamaları ve görselleştirmesi

Perakende sektörünün 2020 yılı sonunda olumluya dönen satış beklentileri, 2021 yılında hızlanarak bozulmuştur. İşlerin gelişimine yönelik 2021 Eylül'de gözlenen iyileşme ise kısa süreli olmuştur. TEPE'yi oluşturan 3 temel soru incelendiğinde; geçtiğimiz üç ayda işlerin gelişimine yönelik değerlendirmelerde tüm zamanlarda olumsuz görüşlerin ağırlıkta olduğu, salgının ilk dönemlerinde endeks değerinin yaklaşık 20 puan daha gerilediği görülmektedir. Ancak, söz konusu düşüş gelecek üç ayda satışlara yönelik beklentilerde çok daha keskin olmuştur (37 puan). Bunun yanı sıra, mevcut stok durumu da dahil tüm değerlendirme ve beklentiler 2020 yılının sonunda TEPE'ye olumlu katkı yapmış; gelecek üç ayda satış beklentilerine dair endeks sadece bu dönemde pozitif değerler almıştır. Analiz döneminde ikinci iyileşme Eylül 2021 ayında gerçekleşmiş olup, temelde geçmiş üç ayda işlerin gelişimine yönelik endeksin 40 puan artmasından kaynaklanmıştır. Söz konusu iyileşme, izleyen 3 ayda finansal piyasalarda yaşanan dalgalanma ile tersine dönmüş, endeks yılı -48,4 puan ile düşük düzeyde tamamlamıştır. Öte yandan, gelecek üç ayda satışlara yönelik beklentiler 2021 yılının ikinci yarısında sürekli olarak gerilemiş ve -27,4 puan ile pandemi sonrası en düşük değerini almıştır. Mevcut stokların normalin altında olduğuna yönelik değerlendirmelerin en güçlü olduğu dönem ise 2021 yılının son iki ayıdır (Şekil 3).

Şekil 3. TEPE'nin Bileşenleri* (2019-2021)

Soru 1. Geçtiğimiz üç ayda işlerinizin gelişimi ne yönde oldu?

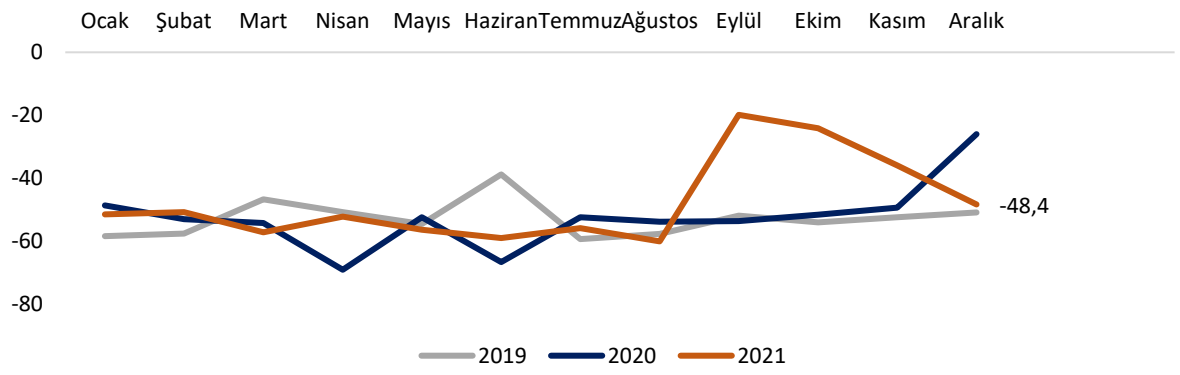

Soru 2. Mevcut stok düzeyiniz hakkında ne düşünüyorsunuz?

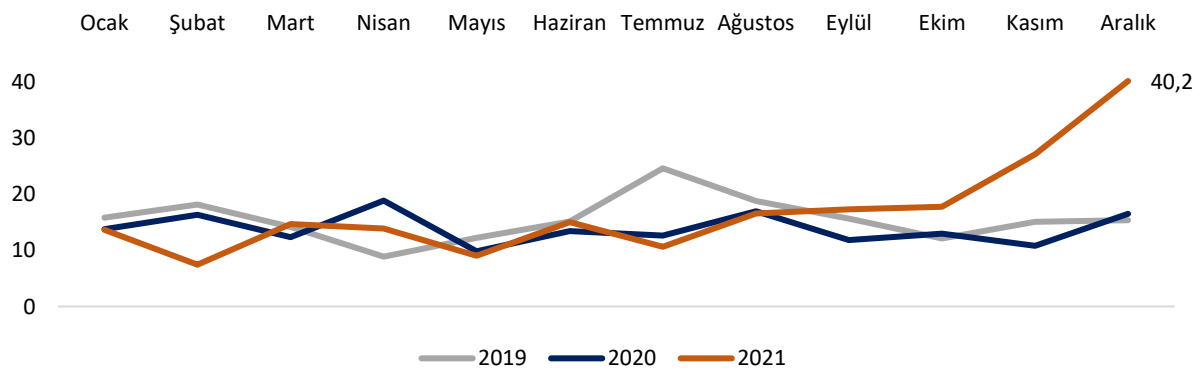

Soru 4: Satışlarınızın önümüzdeki üç ayda ne yönde değişeceğini düşünüyorsunuz?

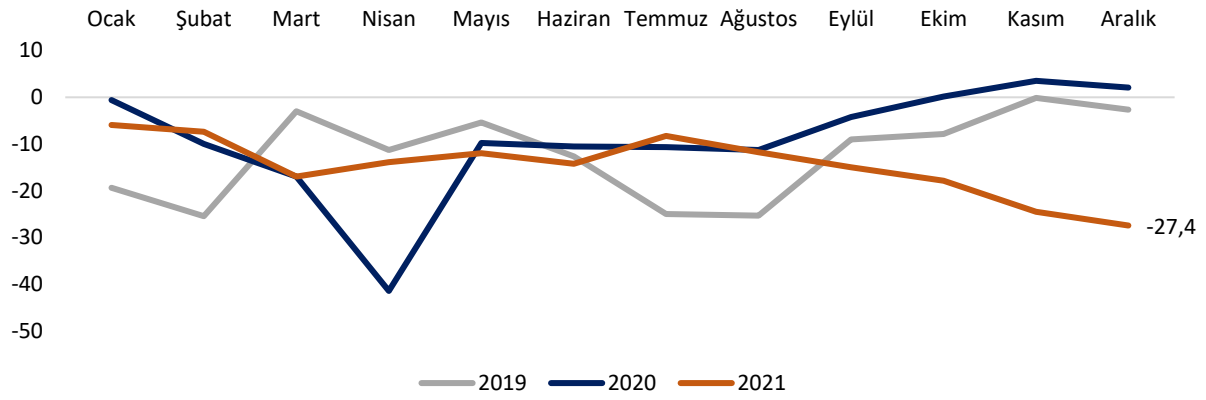

Kaynak: TEPAV hesaplamaları ve görselleştirmesi

*Yanıtlar Soru 1'de arttı [+], aynı kaldı [=], azaldı [-]; Soru 4'te artacak [+], aynı kalacak [=], azalacak [-]; Soru 2'de ise normalin üzeri [+], normal [=], normal altı [-]) şeklinde raporlanmaktadır. Soru 2'nin denge değeri endekse ters işaretli alınmaktadır.

Önümüzdeki 3 ayda işlerinde kötüleşme bekleyenlerin oranının en fazla yükseldiği dönemler Nisan 2020 ve Aralık 2021'dir. İşlerinde kötüleşme bekleyenlerin oranı Nisan 2020'de yüzde 58, Aralık 2021'de ise yüzde 58,6 seviyelerine kadar yükselmiştir. Ekim – Aralık 2021 döneminde işlerinde iyileşme bekleyenlerin oranı yüzde 20'nin altına gerilemiştir.

Şekil 4. "Satışlarınızın önümüzdeki üç ayda ne yönde değişeceğini düşünüyorsunuz?" sorusuna verilerin cevapların % dağılımı (2019-2021)

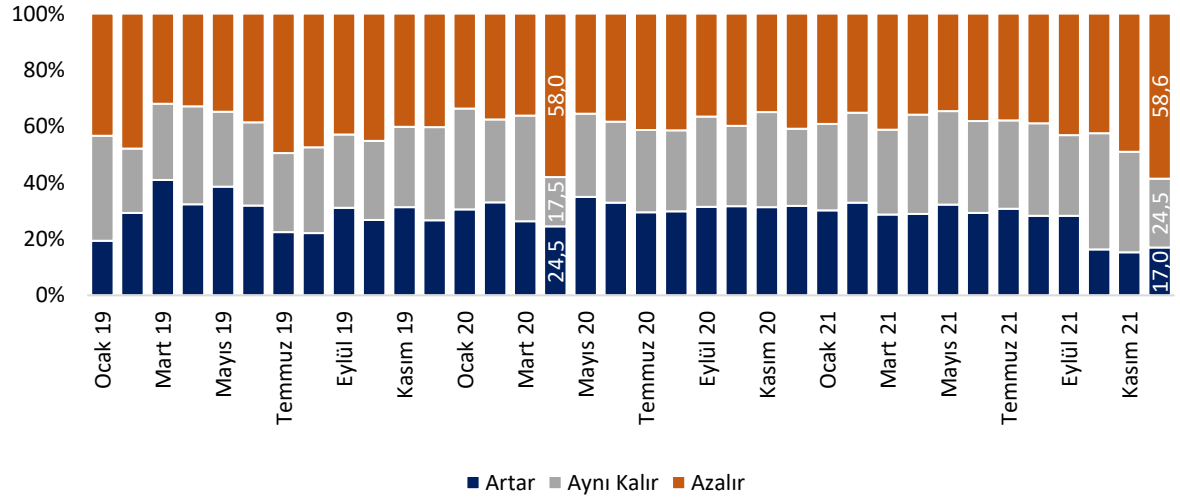

Kaynak: TEPAV hesaplamaları ve görselleştirmesi

Satışlarının önümüzdeki 3 ayda azalacağını düşünenlerin öne sürdürdükleri nedenler Nisan – Mayıs 2020'da COVID-19, Kasım – Aralık 2021'de ise piyasa koşulları ağırlıklıdır. Nisan – Mayıs 2020'de COVID-19, alım gücünün düşmesi, talep azlığı ve COVID-19 tedbirleri kapsamında uygulanan kısıtlamalar neden olarak gösterilirken, Kasım – Aralık 2021

döneminde başta elektrik ve doğalgaz olmak üzere gelen zamlar, Türk lirasının değer kaybı ve genel fiyat seviyelerinin yükselmesi nedeniyle artan maliyetler, tüketicilerin alım gücünün düşmesi gibi nedenler ön plana çıkmaktadır. Söz konusu koşulların geçerliliğini koruması, önümüzdeki dönemde de perakende güveni üzerinde baskı unsuru oluşturacaktır (Şekil 5).

Şekil 5. Önümüzdeki 3 ay içerisinde iş hacminizde (satışlarınızda) neden azalma (kötüleşme) bekliyorsunuz?

Nisan – Mayıs 2020 **Kasım – Aralık 2021**

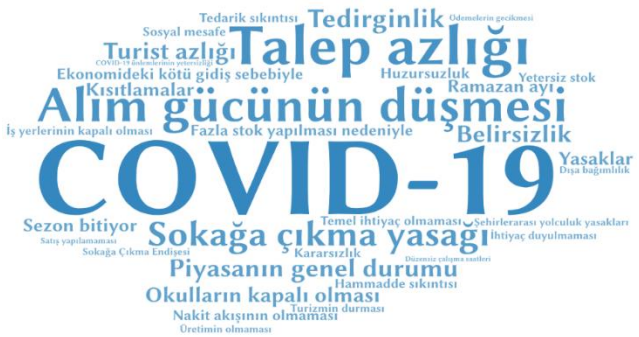

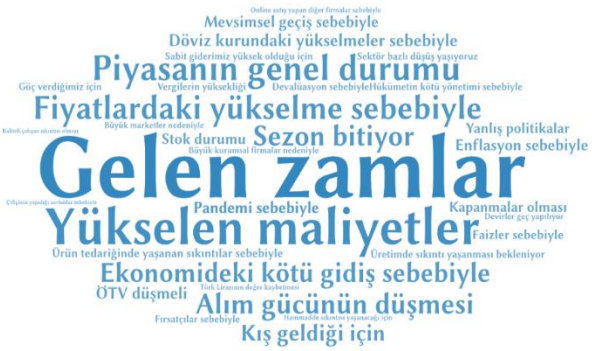

Kaynak: TEPAV görselleştirmesi

İstihdam ve mağaza sayısı gibi yatırım beklentilerinde, finansal piyasalarda yaşanan istikrarsızlığın sektörde yarattığı olumsuz etkinin salgının getirdiği kısıtlar ve belirsizlikten daha güçlü olduğu görülmektedir. TEPE anketinde, gelecek üç ayda tedarikçilerden siparişlerin değişimine yönelik değerlendirmeler "azalacak" ağırlığında olup, ilgili endeksin tüm değerleri negatiftir. Ancak, eğilimine bakıldığında, pandemi başlangıcından 2020 yılı sonuna kadar 40 puanlık iyileşme kaydetmiş, 2021 yılında ise -18 puan etrafındaki seyri son iki ayda bozulmuş ve yılı -29,2 puan ile bitirmiştir. Diğer taraftan, istihdam edilen personele ilişkin beklenti endeksi, 2020 yılı sonunda 21,1 puana çıkarak hızlı bir iyileşme göstermiş ancak, 2021 yılında olumsuz görünüm ima eden negatif değerler almış ve yılı, pandemi başlangıcının da altında, -8,2 puan ile bitirmiştir. Daha çarpıcı gelişme, gelecek yıla dair mağaza sayısı beklentilerinde gözlenmektedir; ilgili endeks son 3 yılda pozitif değerler alırken ve 2020 ile 2021 Ocak-Eylül döneminde 2019 yılı seviyelerinin üzerinde seyrederken, 2021 yılının son 3 ayında gerilemiş ve yılı -8,7 puan ile bitirmiştir. Bu değer, endeks tarihinin de en düşük değerini oluşturmaktadır (Şekil 6).

Şekil 6. TEPE'nin Diğer Alt Endeksleri* (2019-2021)

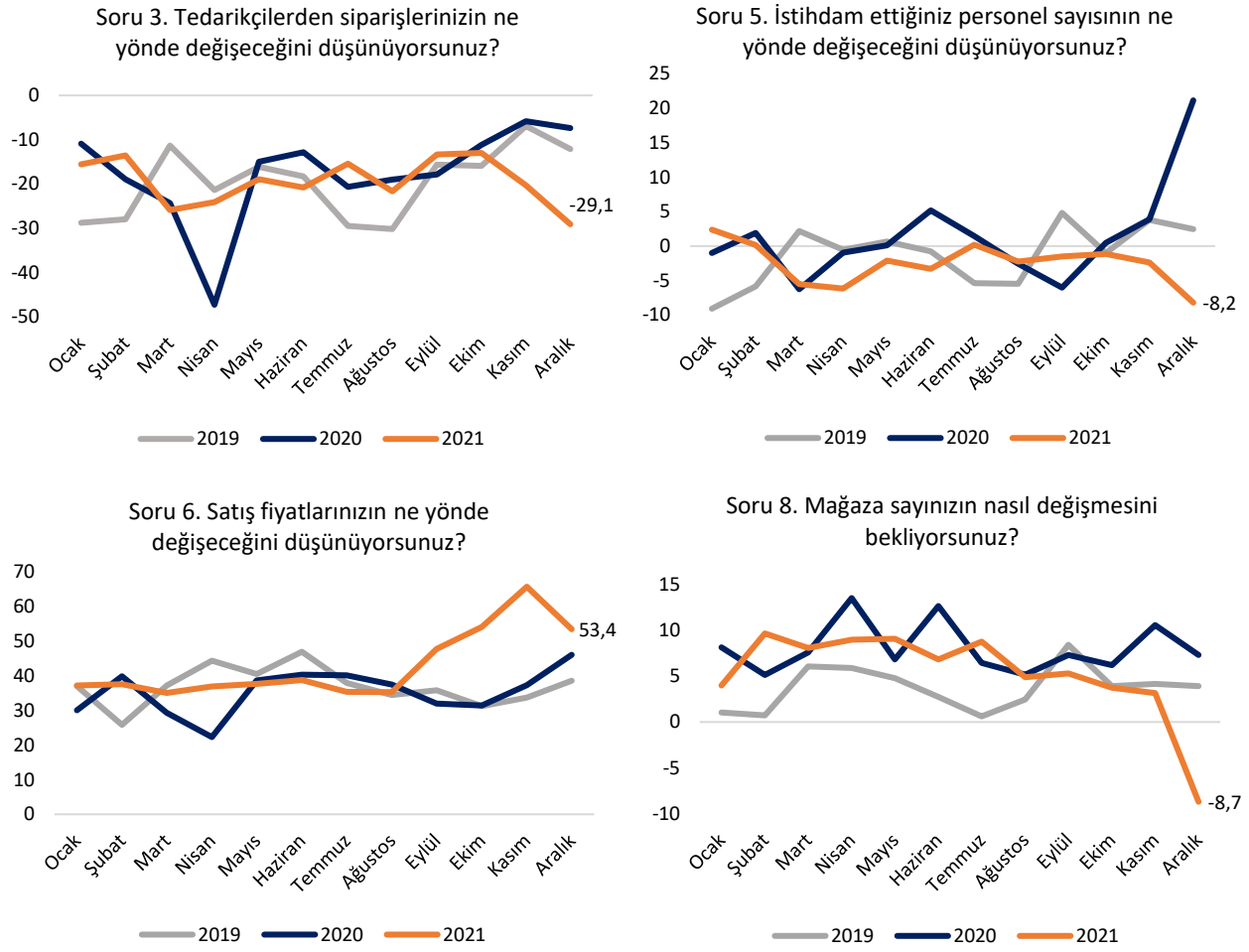

Kaynak: TEPAV hesaplamaları ve görselleştirmesi
* Soru 3, 5 ve 6, önümüzdeki 3 aydaki beklentileri ölçmekte ve yanıtlar artacak [+], aynı kalacak [=], azalacak [-] şeklinde rapor edilmektedir. Soru 8 ise önümüzdeki yıla ilişkin beklentiye ilişkindir ve yanıtlar artar [+], fikrim yok [N/A], azalır [-] şeklinde raporlanmaktadır.

2021 yılı sonunda Türk lirasının hızlı değer kaybı ve artan enflasyon satış fiyatı beklentilerine de yansımış, ilgili endeks 30 puan birden yükselmiştir. TEPE anketinin gelecek üç ayda satış fiyatı beklentilerine ilişkin değerlendirmeler ağırlıklı olarak artış yönündedir ve ilgili endeks genelde yüksek pozitif değerler almaktadır. Endeksin yıllık ortalama değerleri 2019 yılında 36,9 puan, 2020 yılında 35,3 puan, 2020 Ocak-Ağustos döneminde ise 36,7 puan olup, izleyen üç ayda 30,4 puan artarak 65,3'e ulaşmıştır. Bu değer endeks tarihindeki en yüksek fiyat artış beklentilerinden birini oluşturmaktadır. Aralık ayında ise finansal piyasalarda hareketliliğin göreli olarak azalması ile birlikte fiyat artış beklentilerinde kısmî bir gerileme gerçekleşmiştir (Şekil 6).

TEPE'nin pandemi öncesi seviyeye ulaşması 6 ay sürmüş, salgından en fazla etkilenen sektörlerde toparlanma da daha hızlı olmuştur. 2020 yılı Mart sonu - Nisan başı itibarıyla COVID-19 salgının baş göstermesiyle TEPE söz konusu 2 ayda 15 puan gerilerken, en yüksek daralma 29 puan ile tekstil, hazır giyim ve ayakkabı grubunda yaşanmış; bu grubu 22,7 puan ile elektrikli ev aletleri, radyo ve televizyonlar grubu izlemiştir. Bu dönemde en sınırlı değişim yiyecek, içecek ve tütün ürünleri grubu (-1,9 puan) ile birden fazla türde ürün satan bakkal,

market ve büyük mağazalarda (6,2 puan) olmuştur. Pandemi sürecinde, perakende güveninin göreli olarak en olumlu seyreden sektörün bakkal ve marketler olması dikkat çekmektedir. Kapanma önlemleri nedeniyle eğitimin çevrim içi platforma taşınması ve iş yerlerinde ev-ofis modelinin yaygınlaşması, evlerde daha fazla zaman geçirilmesine yol açmış ve ilgili ihtiyaçlara yönelik taleplerin karşılandığı bu sektörde canlılık korunmuştur. Öte yandan, Eylül ayı itibarıyla TEPE ilk kez pandemi öncesi seviyesinin üzerine çıkmış; yılsonuna doğru tüm sektörlerde güven artarken, en güçlü toparlanmalar yaklaşık 30 puana yakın iyileşmelerle tekstil, hazır giyim ve ayakkabı grubu ile elektrikli ev aletleri, radyo ve televizyonlar gruplarında gözlenmiştir (Şekil 7).

Şekil 7. Sektörler itibarıyla TEPE (2020)

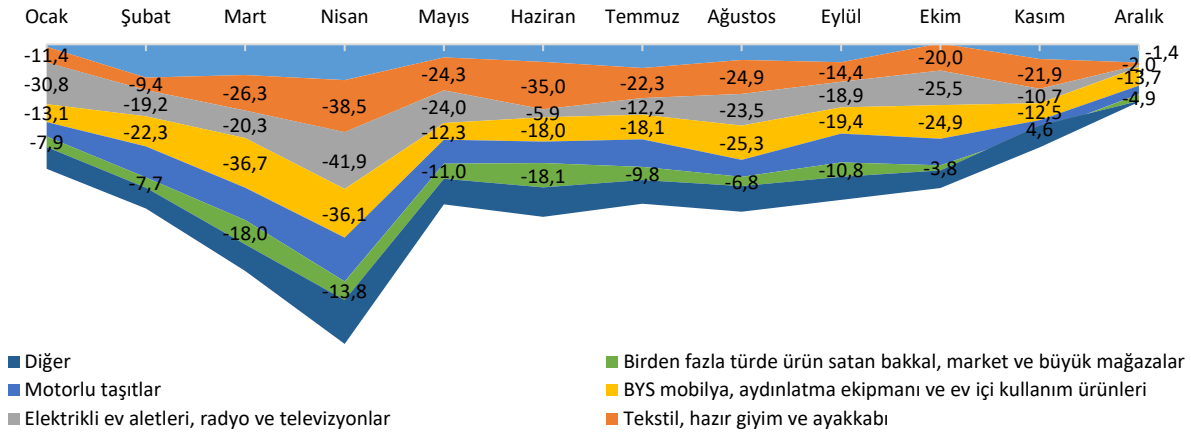

Kaynak: TEPAV hesaplamaları ve görselleştirmesi

2021 yılında salgına yönelik kısıtlama önlemlerinin aşamalı olarak kaldırılmasını içeren "normalleşme" adımlarının tamamlanması ve Eylül ayında yüz yüze eğitimin başlaması, perakende sektöründe güveni güçlendirmiş, sektörel tüm alt endeksler yükselmiştir. Eylül ayında TEPE aylık olarak 12,5 puan yükselirken, en belirgin iyileşmeler tekstil, hazır giyim ve ayakkabı (33,2 puan) ve motorlu taşıtlarda (20,4 puan) gerçekleşmiştir. Ayrıca, tekstil, hazır ve ayakkabı grubunda endeksin ilk kez bu ay pozitif değer alması dikkat çekmektedir. Elektrikli ev aletleri, radyo ve televizyonlar ile mobilya, aydınlatma ekipmanı ve ev içi kullanım ürünlerine ait endekslerde de 13 puanın üzerinde artışlar gerçekleşmiştir (Şekil 8).

Şekil 8. Sektörler itibarıyla TEPE (2021)

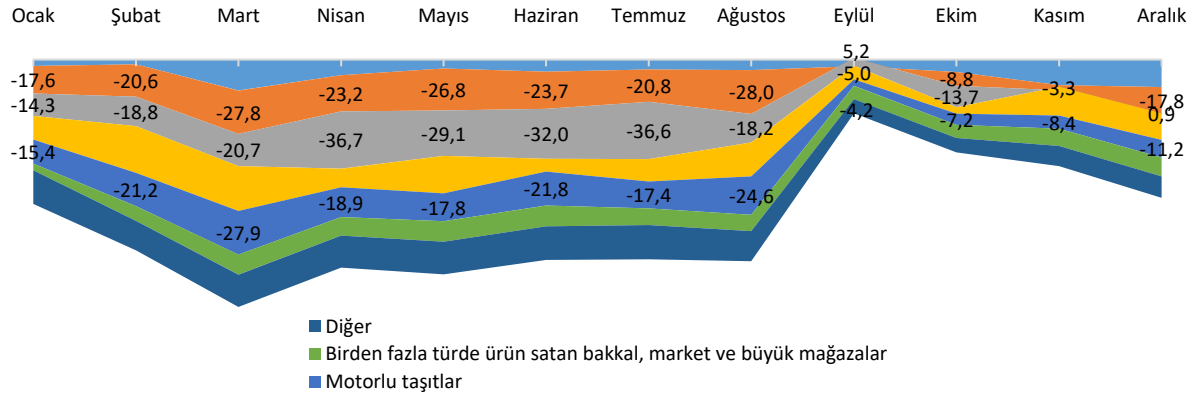

Kaynak: TEPAV hesaplamaları ve görselleştirmesi

Ancak, 2021 yılsonunda finansal piyasalarda gözlenen dalgalanmalardan tüm sektör olumsuz etkilenmiş, endeks değeri en fazla düşen sektörler tekstil, hazır giyim ve ayakkabı ile yiyecek, içecek ve tütün ürünleri grubu olmuştur. TEPE sektörlerinde Eylül-Aralık 2021 dönemi endeks değişimleri incelendiğinde, en yüksek düşüşün 23 puan ile tekstil, hazır giyim ve ayakkabı grubunda olduğu, bu sektörü 13,3 puan ile yiyecek, içecek ve tütün ürünleri grubunun izlediği görülmektedir. Diğer taraftan, mobilya, aydınlatma ekipmanı ve ev içi kullanım ürünleri (-8,2 puan) ile motorlu taşıtlar (-7,1 puan) TEPE'nin üzerinde (-6,0 puan) düşüş gösteren sektörler olmuştur (Şekil 8).

Bölgesel endekslere göre, perakende sektörü güveni Batı Marmara ve Batı Anadolu'da göreli olarak daha güçlü iken, Doğu ve Batı Karadeniz'de genel endeksin altında bir performans gözlenmektedir.[4] 2019-2021 yılı TEPE bölgesel endekslerinin yıl ortalamaları genel endeks ile kıyaslandığında, Batı Marmara (Balıkesir, Tekirdağ) ile Batı Anadolu (Ankara, Konya) bölgelerinin genel endeksin üzerinde değer aldıkları ve söz konusu farkın da ilgili bölgeler lehine giderek açıldığı görülmektedir. Diğer taraftan, Akdeniz (Adana, Antalya, Mersin, Osmaniye) bölge endeksi ile genel endeks arasında da tüm yıllarda pozitif ancak düşük fark gözlenmektedir. Bunun yanı sıra, Doğu (Ordu, Trabzon) ve Batı Karadeniz (Kastamonu, Samsun, Tokat, Zonguldak) bölgeleri ile Ege (Denizli, İzmir, Kütahya, Muğla, Uşak) illeri tüm yıllarda genel endeksten negatif ayrışmakta, özellikte Doğu Karadeniz'de en düşük endeks değerleri gözlenmektedir. Ayrıca, tüm bölgelerde 2021 yıl geneli perakende güveni açısından daha olumlu bir yıl olurken, Doğu Karadeniz, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu (Diyarbakır, Gaziantep, Mardin) bölgeleri bunun istisnası olmuştur (Şekil 9).

Şekil 9. Bölgesel TEPE Endeksleri ve Genel Endeks (yıl ortalaması, yüzde puan)

(2019-2021)

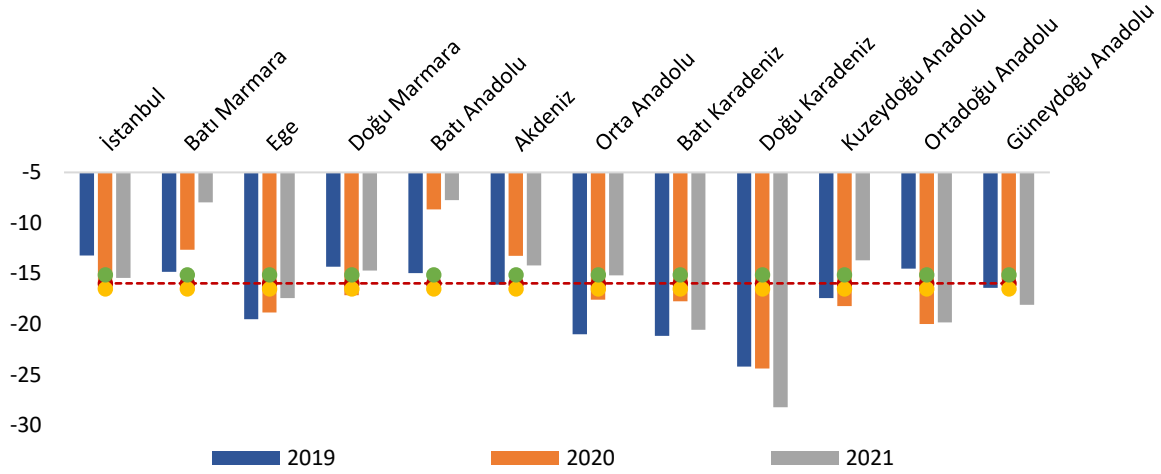

Kaynak: TEPAV hesaplamaları ve görselleştirmesi

[4] **Akdeniz**, Adana, Antalya, Mersin, Osmaniye; **Batı Anadolu**, Ankara, Konya; **Batı Karadeniz**, Kastamonu, Samsun, Tokat, Zonguldak; **Batı Marmara**, Balıkesir, Tekirdağ; **Doğu Karadeniz**, Ordu, Trabzon; **Doğu Marmara**, Bursa, Eskişehir, Kocaeli, Yalova; **Ege**, Denizli, İzmir, Kütahya, Muğla, Uşak; **Güneydoğu Anadolu**, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin; **Kuzeydoğu Anadolu**, Erzurum; **Orta Anadolu**, Kayseri, Niğde; **Ortadoğu Anadolu**, Malatya ve Van illerini kapsamaktadır.

Mart-Nisan 2020'de salgından en fazla etkilenen bölgeler Doğu ve Batı Marmara ile Akdeniz bölgeleri olmuştur. TEPE değerleri bölge ayrımında incelendiğinde, COVID-19 salgınının baş göstermesiyle Mart-Nisan 2020'de TEPE 15 puan gerilerken, Batı Marmara'da 25,8, Doğu Marmara'da (Bursa, Eskişehir, Kocaeli, Yalova) 20,6, Akdeniz'de ise 16,3 puan gerilemiştir. Bu bölgelerde perakende güveni izleyen aylarda göreli olarak iyileşirken, Anadolu ve Karadeniz bölgelerinde güvenin daha da gerilemesi dikkat çekmektedir. Örneğin; bölgesel TEPE Haziran 2020'de Orta Anadolu'da (Malatya ve Van) 19,4, Doğu Karadeniz'de ise 7,5 puan daha gerilemiş ve yılın en düşük seviyelerine ulaşmıştır (sırasıyla -36,5 ve -38,4 puan) (Şekil 10).

Şekil 10. Bölgeler itibarıyla TEPE (2020)

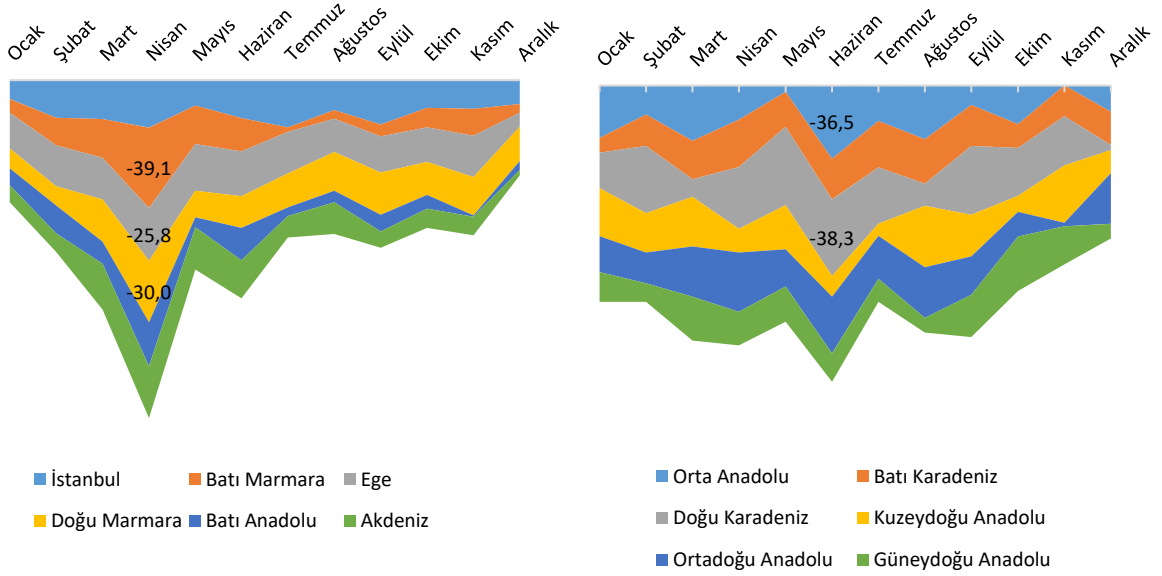

Kaynak: TEPAV hesaplamaları ve görselleştirmesi

2021 yılında Nisan ve Eylül ayları, perakende güveninin Türkiye genelinde arttığı aylardır ancak, yılsonunda Akdeniz, Ege ve Marmara bölgeleri dışında diğer bölgelere ait güven endeksleri Mart-Nisan 2020 seviyesine yakın ya da altında değerler almıştır. 2021 yılının ilk çeyreğinde, COVID-19 vakalarının tüm dünyada olduğu şekilde Türkiye'de de artması, aşılama sürecinin henüz yaygınlaşmamış olması, sosyal hareketliliği kısıtlamaya yönelik önlemleri tekrar gündeme getirmiş ve perakende sektörü güveni tüm sektörlerde olduğu gibi, Türkiye genelinde de düşmüştür. Nisan ayında ise, Kuzeydoğu (Erzurum) ve Güneydoğu Anadolu dışında genel bir düzelme eğilimi görülmekle beraber, en güçlü toparlanmalar Batı Marmara (Balıkesir, Tekirdağ ve 15,7 puan), Orta Anadolu (Kayseri, Niğde ve 13,7 puan) ve Ortadoğu Anadolu (Malatya, Van ve 17 puan) bölgelerinde olmuştur. Diğer taraftan, kapanma önlemlerinin büyük ölçüde kaldırılması ve 1,5 yıl aradan sonra yüz yüze eğitimin başlaması ile yıl genelinde en güçlü perakende güveninin gözlendiği Eylül ayında, Batı Marmara ve Orta Anadolu dışındaki tüm bölgelerde güven endeksleri aylık olarak yükselmiştir. Bu dönemde Ege'de (Denizli, İzmir, Kütahya, Muğla, Uşak ve 23,4 puan) ve Doğu Karadeniz'de (Ordu, Trabzon ve 20,5) bölge endekslerinde yüksek oranlı değişimler dikkat çekmektedir. Ancak, perakende sektöründe gözlenen söz konusu olumlu gidişat, izleyen aylarda finansal piyasalarda yaşanan istikrarsızlık ile tersine dönmüş, hemen tüm bölgelerde endeksler gerilemiştir (Şekil 11).

Şekil 11. Bölgeler itibarıyla TEPE (2021)

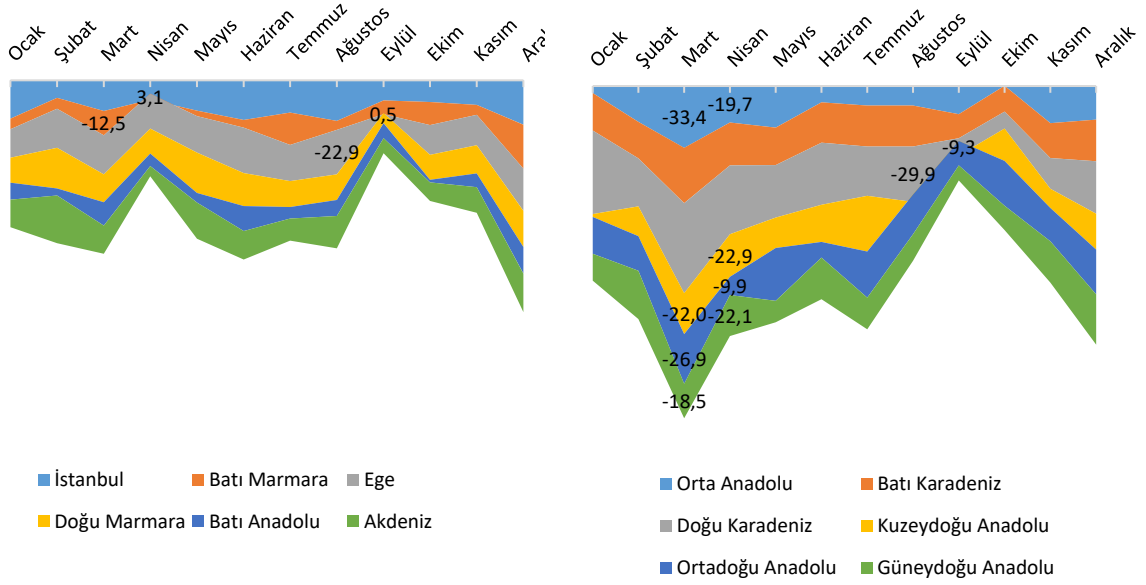

Kaynak: TEPAV hesaplamaları ve görselleştirmesi

4. Sonuç ve Değerlendirmeler

Yurt içi satışların önemli öncü göstergesi olan ve sektör temsilcilerinin değerlendirme ve geleceğe yönelik beklentilerini ölçen TEPAV Perakende Sektörü Güven Endeksinin (TEPE) 2021 yılı değişimleri incelendiğinde, salgının seyrine bağlı olarak alınan koruyucu önlemler ile finansal piyasa koşullarının perakende sektörü güvenini belirleyen temel faktörler olduğu görülmektedir. TEPE, 2020 yılında COVID-19 salgınının başladığı Mart-Nisan 2020 döneminde tarihi dip seviyesine geriledikten sonra sürekli artış eğiliminde olmuş ancak 2021 yılının ilk yarısında; vaka sayılarının artması, aşılama sürecinin yaygınlaşmaması ve çeşitli aralıklarla sıkılaştırılan kapanma önlemlerine paralel olarak dalgalı bir seyir izlemiştir. Daralma dönemlerinde, yiyecek, içecek ve tütün ürünleri grubu ile birden fazla türde ürün satan bakkal, market ve büyük mağazalarda sınırlı olmak üzere, tüm sektörler olumsuz etkilenmiştir.

Öte yandan, salgına yönelik kısıtlama önlemlerinin aşamalı olarak kaldırılmasını içeren normalleşme adımlarının tamamlandığı ve 1,5 yıl aradan sonra Eylül ayında yüz yüze eğitimin başladığı dönem, 2021 yılında Türkiye genelinde ve tüm sektörlerde perakende güveninin yüksek olduğu dönem olmuş ancak, söz konusu olumlu gidişat izleyen aylarda finansal istikrar endişeleri ile tersine dönmüştür. Sektör temsilcilerinin bildirimlerinde, tedarikçilerden sipariş, istihdam edilen personel ve mağaza sayısı gibi üretim ve yatırım beklentilerinin yılın sonunda hızla kötüleşmesi, hatta pandeminin başladığı Mart-Nisan 2020 seviyelerinin de altına gerilemesi dikkat çekmektedir. Ayrıca, Türk lirasının değer kaybı ve artan enflasyona paralel olarak satış fiyatlarında artış beklentileri de güçlenmiş, endeks tarihinin en yüksek seviyelerine ulaşmıştır.

Bölgesel endekslerde de, perakende sektörü güveni Batı Marmara (Balıkesir, Tekirdağ) ve Batı Anadolu'da (Ankara, Konya) genel olarak daha güçlü iken, Doğu (Ordu, Trabzon) ve Batı Karadeniz'de (Kastamonu, Samsun, Tokat, Zonguldak) genel endeksin altında bir performans gözlenmektedir. Doğu (Bursa, Eskişehir, Kocaeli, Yalova) ve Batı Marmara (Balıkesir,

Tekirdağ) bölgeleri dışında diğer bölgelere ait güven endeksleri 2021 yılı sonunda Mart-Nisan 2020 seviyesine yakın ya da altında değerler almıştır. Söz konusu gelişmeler, finansal piyasalarda yaşanan istikrarsızlığın sektörde yarattığı olumsuz etkinin salgının getirdiği kısıtlar ve belirsizlikten daha güçlü olduğunu düşündürtmektedir.